

Az önismeretről és az írásról

MARSÓ PAULA: JEAN-JACQUES ROUSSEAU ÉS AZ ÍRÁS PROBLÉMÁJA

Jean-Jacques Rousseau születése 300. évfordulójának méltó ünneplése Marsó Paula doktori disszertációjának megjelenése, melynek témafelvetése eredeti és érdekes, fejezetei világos logikai láncot követnek, gondolatait elméletileg jól alátámasztja és szép stílusban adja elő. A könyv függelékében azoknak a Rousseau-írásoknak szép és értő fordítását találjuk, amelyek a könyv okfejtéséhez fontosak és magyar fordításban nem olvashatók.

A magyar Rousseau-kutatásban jelentős eredménynek tekinthető könyv fokozatosan bontja ki a választ arra a kérdésre, „hogyan jut el a rousseau-i írásrendszer az értekezések nyelvezetétől az interioritás grammatikájáig”. Eredetisége korpuszának kiválasztásával is összefügg: a *Szavojai káplán hitvallása*, a *Vallomások*, a *magányos sétáló álmodozásai* mellett Rousseau „töredékes” írásait is bemutatja: *Az ékesszólásról*, *Egyéb töredékek*, *Portrém*, a *Vallomásokhoz* írt „Neuchâtel-i Előszó”, „A Sétálkhoz készített jegyzetek”. Az önéletrajzi, zenei, botanikai témájú, gyakran töredékes szövegekre koncentráló munka a magyar kutatást közelíti a nemzetközi (elsősorban francia) kutatásokhoz, köztük a Rousseau összes műveinek 21 kötetre tervezett új kiadásához, amely a szövegek összességének kiadására törekszik, ragaszkodik a kéziratok pontosságához (így a szövegvariánsok és töredékek az eddig jelentős műveknek tekintett írásokhoz hasonló helyet kapnak), és amelynek elvei között az interdiszciplinaritás kap nagy súlyt (Éditions Classiques Garnier, 2011–2016. Szerkesztők: Jacques Berchtold, François Jacob és Yannick Séité). Ezek az elvek az értekezés írójának gondolkodását is alapvetően meghatározzák, bizonyítva, hogy jól követi a Rousseau-ról szóló tudományos kutatásokat. Marsó Paula ismeri és figyelembe veszi a történeti és filológiai szemléletű kutatási eredményeket: elsősorban Jean Starobinski Rousseau-ról készült alapvető írásait, de ismeri a tudomány- és történetfilozófia szempontjából megkerülhetetlen Ernst Cassirer Rousseau-kutatásait is. Elméleti alapvetésében és kifejtésében azonban nemigen játszanak szerepet a genfi iskola olyan tagjai, mint Marcel Raymond vagy más kutatók, akik egyébként az elemzett szövegek forrását jelentő Rousseau *Œuvres complètes* kritikai kiadásában is jeleskedtek, amelyet gondolatmenetében természetesen felhasznál, illetve idézeteihez és fordításaihoz alapul vesz (Paris, Gallimard, Pléiade, 1959–1995, I–V. kötet – a francia kiadásokra való hivatkozás az egyébként gondos bibliográfiában is hiányos marad). Gondolatmenetének módszertani meghatározói a strukturalista, dekonstrukciós és posztmodern elméletek, elsősorban Jacques Derrida, Paul de Man, Michel Foucault, akik Rousseau mai értékelésében és elsősorban írásművészetének értelmezésében jelentős szerepet játszanak, az általa alkalmazott szövegközeli elemzés – amelyet Rousseau stílusára reflektálva így fogalmaz meg: „a sétálás ritmusában való szemlélődés” – eredményes és élvezetes.

Az írás problémáját az „álmodozás” fogalmára vezeti vissza, melynek lényege, hogy az írás nem eszköz, hanem az író egyéniségének közvetítője, amelyet az

„intranszitiv” kategóriájával jelöl. Rousseau írásmódszerét „szenvedő gyógyítóként” jellemzi, melynek az interioritás a legfőbb jellemzője, és a belső érzékre, az önmegismerő képességre támaszkodik. Elemzésében a különböző tematikájú szövegek kapcsolatrendszerét keresi, élet és mű egységét. A *Szavojai vikárius hitvallása* című mű érdekes értelmezését olvashatjuk a „Canzonetta” című fejezetben. Az írásművészet szempontjából ezt a művet már a korabeli recepció fontosnak tartotta (köztük magyar fordítói). Ettől az első elemző fejezettől kezdve az értekezés a kulcsfogalmakat megkísérelti az írásművészetrel összefüggő fogalmi háló elemeiként értelmezni. Ezek között fontos szerepet kap a részvét vagy együttérzés (pitié) fogalma, amely már az egyenlőtlenségről írt értekezésben az ember egyik fő jellemzője, jelentése folyamatosan módosul az *Esszé a nyelvekről* című műben, majd a „hitvallás” szövegében. Az írás problémájának a beszéddel és a jelentéssel összefüggő kifejtése Rousseau gondolkodásának sajátosságát mutatja meg, amely kortársai felfogásától eltér, mivel szerinte az írás a nyelv „szellemét” változtatja meg, miközben „a kifejezőerőt a pontossággal helyettesíti”. Az egymással összefüggésben értelmezhető fogalmak gazdag jelentéstartalmat kapnak, ezek közül csak néhányat sorolunk fel: hitvallás, lelkiismeret, értelem, érzélem, szenvedés, visszavonultság, semmittevés, igazságosság, jóság, érzékenység, „jól szabályozott szabadság”, „a közös létezés öntudata”.

Marsó Paula könyve azt a helyes nézőpontot követi, hogy nem Rousseau életének „történeti igazságával” foglalkozik, hanem „szövegének igazságát” keresi. Ezt a gondolatot összefüggésbe hozza egyrészt azzal, hogy Rousseau elutasítja az azonosulást a legtöbb korábbi gondolkodóval, de átértelmezi a családi kapcsolatok meghatározottságát, sőt az önmagával való azonosság kötelezettségét is. „A pénzhamisítás” című fejezet elemzése különösen figyelemre méltóak: sikerül kapcsolatot teremtenie az írás-jel-jelentés, a számokkal jelzett zenei hangok, a botanikai írások szövege és a lepréselt növények gyűjtése között. Ebben a részben olvashatjuk annak a választásnak az elméleti indoklását, hogy fragmentumoknak, szövegvariánsoknak és megjelent írásoknak azonos jelentőséget tulajdonít („nincs szövegföltés”), miközben a szövegek „töredezettségét” Rousseau egyénisége elmentmondásainak és egységének közvetítési vágyával is összefüggésbe hozza. A „Bátorságglecke” című fejezettől kezdve jórészt „eldönthetetlen” státusúnak nevezett szövegekre építi elemzését. A vázlatok, töredékek, portrék, jegyzetek elemzése során jól viszi tovább azt a gondolatot, hogy Rousseau az írás aktusában fenn akarja tartani magának a jogot a változtatásra. Rámutat, hogy Rousseau a botanikai naplóban a személytelenség kereséséhez köti a létezését, összekapcsolva az ösztönökkel, ami azért érdekes, mivel az önéletrajzi jellegű írások, amelyek ugyanannak az alkotói korszaknak tipikus műfajai, a személyes, „intim” próza részét képezik. Abban a vonatkozásban is kapcsolatot talál közöttük, hogy Rousseau ezekben a művekben az írást nem mesterségnek tekinti, hanem a leküzdhetetlen belső indíttatás, a szenvedély kifejezését látja benne. Szépen fejti ki az önkeresés, önmegvalósítás, tétlenség és álmodozás mint az írás alapja gondolatkört (Érdemes megemlíteni, hogy Csokonai ezeket a Rousseau-gondolatokat idézte, amikor saját írásművészetét kívánta bemutatni). Eljut ahhoz a következtetéshez, Jean Starobinski kutatásaihoz kapcsolódva, hogy a séták témája valójában írás az írásról. Az

utolsó részek a Rousseau-i „emotív nyelv” eredetének kérdését, az írás helyszínének fontosságát mutatják be az „önrekonstrukció” megkísérlésében.

Ez a gondolatébresztő könyv Rousseau magyarországi megismerésében, árnyalt értelmezésében jelentős esemény, a figyelmes olvasó ugyanolyan örömet találhat benne, mint amelyet a könyv fiatal és tehetséges alkotója könyve írása és Rousseau írásainak fordítása közben. (*Kijárat*)

PENKE OLGA

A felszín lényege: a filozófus memoárja

VAJDA MIHÁLY: TÚL A FILOZÓFIÁN

Vajda Mihály a magyar és az európai filozófiai élet fenegyereke, amolyan *enfant terrible*, aki előszeretettel vállalja fel a diskurzusrendeket felrúgó és a mindenre rákérdező ironikus szerepét. 2013-ban a *Kalligramnál* a *Fiatalkori írásokkal* elindult a szerző négykötetesre tervezett életműkiadása, miközben 2001-től rendre-másra olvashatunk tőle személyesebb, életrajzi, napló- vagy éppen vallomásszerű, a műfaji határokat feszegető könyveket (*Tükkörben*, *Illiszosz-parti beszélgetések*, *Mesék Napnyugatról*, *Sisakrostély-hatás*, *Szókratészi buzatban*). Ez utóbbi sorozat legújabb, 2013-ban megjelent darabja a recenzeált tanulmánykötet, melynek rövid bevezetőjében a szerző nem csak „másként gondolkodásra” invitál (mi hív gondolkodni?), hanem ígéretet tesz, miszerint nem untatni, szórakoztatni fogja olvasóját. A provokatív felütésben óva int a szakfilozófikus fejtegetésektől, tudniillik azok unalmasak (7.), és inkább a játékos komolyság dialogikus terepén kíván mozogni.

A kötet szövegei igen különböző karakterűek: eltérőek nemcsak műfajilag vagy keletkezésük idejében, hanem terjedelemben is. A legtöbb 2008 óta íródott esszé, tárcsa és recenzió, míg a holokauszt-blokk könyvkritikái 2005-ből valók, illetve a leghosszabb a „*Jöjj el szabadság, te szülj nekem rendez*” tanulmány 2004-es keletkezésű. Vajda láncszemszerűen fűzi össze írásait, és rövid összekötő sorokkal segíti az olvasót, hogy az valamiképpen követni tudja a szerző szellemi és egyéb kalandozásait. A recensens a kötet bebarangolásakor diderot-i és sterne-i allúziókra is lelt, ám ezek jobbára a szerző stílusát jellemzik, nem szándékolt intertextuális mozzanatok. A kezdő könnyedebb hangú, *Viola vendégkönyvébe* című írás életrajzi elemeket, gyermekkori emlékképeket közöl, aktuálpolitikai kiszólásokkal, miközben képet kapunk az olvasmányával és készülő szövegeivel bíbelődő filozófusról. Az első – a kötetben nem jelölt – nagyobb blokk szépirodalmi olvasmányokra reflektál a későbbiekben is többször idézett Sebald *Szédület. Érzés* című műve vadász-alakjának értelmezésétől kezdve (*G., a vadász*), Bazsányi Sándor Nádas-könyvének kritikáján át (*Kedves Amanda, mondja, lehetek ma komoly?*) Elfriede Jelinek *Kéj* című regényének méltatásáig („*Kicsit mindig sekélyebb a kéj*”). Élvezetes és izgalmas látni, hogy a lényegre fókuszáló filozófusi attitűd hogyan és